

УДК 811.161.2'367'27'373.47

Світлана СТЕПАНОВА

аспірантка кафедри загального та слов'янського мовознавства
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса

КОРЕЛЯЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО Й ЕМОЦІЙНОГО У ЗВЕРТАННЯХ

Анотація. У статті описано **результати** дослідження особливостей поєднання в конструкціях звертання соціальних і емоційних характеристик комунікантів, що є художніми персонажами, на **матеріалі** повісті Ольги Кобилянської «Людина» (1891). **Мета** дослідження – виявити на матеріалі вжитих письменниками конструкцій звертання мовленнєвих рис, що виражають, за задумом авторки, певний соціальний статус особи в західноукраїнському суспільстві кінця XIX століття, і визначити тенденції до функціонування за соціально закріпленими рисами звертань певного емоційного забарвлення у картинах світу мовців. **Об'єктом** вивчення є конструкції звертання, які представлено авторкою повісті « Людина ». **Предмет** дослідження – соціально-емоційні кореляції в конструкціях звертання у художньому тексті. Крім описового **методу**, у процесі дослідження було застосовано процедури соціолінгвістичного, лінгвокультурологічного, семантичного, когнітивного, синтаксичного аналізу, а також прийом суцільної вибірки. **Висновки.** Зміна емотивного коду звертання відбувається в ситуаціях, по-перше, зміни статусних відносин людини щодо свого співрозмовника (Олена і Фельс), по-друге, – коли соціально одноманітне коло виявляє порушника статусних устоїв серед своїх членів (товариство радників і лісовий радник Епамінондас Ляуфлер, порушник консервативних гендерних устоїв щодо самостійності жінок).

Ключові слова: звертання, соціальний статус, емоційність, корелятивний, художній персонаж, комунікативний, емотивний код, Ольга Кобилянська.

Постановка проблеми. Вивчення мовних засобів вираження соціального статусу персонажів художнього твору зробило за потрібне звернути увагу на такий засіб виявлення статусних характеристик комунікаторів, як звертання. Науковці розглядають, здебільшого, структурний і стилістичний аспекти звертання. Про функційний синкретизм цієї конструкції вкрай рідко згадують на сторінках наукових праць. Отже, такий підхід до вивчення конструкцій звертання як об'єкта лінгвістичних досліджень є, на нашу думку, актуальним і перспективним.

Зв'язок із суміжними дослідженнями. Уже звичним стало те, що згадку про звертання завжди супроводжує дефініція, у якій чітко визначено структуру цієї конструкції, способи вираження, основні форми і функційне навантаження. Таке уявлення про основні ознаки звертання дають ще у загальноосвітній школі: «Звертання – це слово або сполучення слів, яке називає особу

чи предмет, до яких звертається мовець. Звертання виражається: 1. Іменником у кличному відмінку однини... 2. Іменником у називному відмінку множини... 3. Іменною частиною мови, ужитою в значенні іменника... Основна функція звертання – привернути увагу співрозмовника до повідомлення, тому в ролі звертань у розмовному й офіційно-діловому стилі виступають найчастіше імена, прізвиська, назви осіб за родинними зв'язками і соціальним становищем. У художньому стилі в ролі звертань виступають і неістоти. Звертання не є членом речення; найчастіше вживається в спонукальних і питальних реченнях» [6, с. 158]. Вивчення звертання у вищій школі ускладнюють, здебільшого, вживанням спеціальної лінгвістичної термінології. Так, як синонім кличного відмінка вживають термін «вокатив»; об'єкт звернення починають називати адресатом, суб'єкт – адресантом; уживання звертань у спонукальних і питальних реченнях узагальнюють визначенням інтонаційного виділення цих конструкцій у складі речення; а адресати-неістоти набувають термінологічного визначення як «персоніфіковані предмети» [напр.: 4, с. 184; 7, с. 594–595; 12 та ін.]. У наукових лінгвістичних розвідках опертям поглибленого вивчення звертання є сьогодні положення теорії мовленнєвих актів. Ще на початку останньої чверті ХХ ст. Дітер Вундерліх представив звертання як особливий мовленнєвий акт [17]. Пізніше це положення було використано науковцями для переходу від системно-граматичного підходу у сприйнятті й визначенні конструкцій звертання до підходу діяльнісно-прагматичного. Протягом цього часу було запропоновано розглядати звертання як конститuent дискурсу, де учасники передають один одному не лише фактуальну інформацію про стан справ, а й експресію, помітну, здебільшого, у вокативних фрагментах [16]. Вивчено такі питання, як вираження конструкціями звертання експліцитної або імпліцитної адресатної референції [12], контекстно-семантичних, аксіологічних, лінгвокультурних, національно-культурних можливостей [напр.: 9; 13; 14; 15 та ін.].

Проголошено також вивчення звертання як особливого мовленнєвого засобу у складі соціокомунікативної взаємодії, інтеракції. Однак абсолютна більшість розвідок, спрямованих на з'ясування цих особливостей звертальних конструкцій, стосується в останні декілька десятиліть вивчення етикетних норм у різних мовах і відхилень від цих норм, правильного вживання формул ввічливості, ролі звертання в різних культурах мовлення (в тому числі професійного) і мовленнєвих жанрах вітання / прощання, знайомства, запрошення, прохання, вибачення, згоди / незгоди, скарги, втішання, компліменту, схвалення / несхвалення, побажання, подяки (вдячності) [1; 2; 3; 10 та ін.]. Варті уваги проблеми безпосереднього вираження соціально-статусної характеристики мовців конструкціями звертання у соціокомунікативній взаємодії ще не були детально досліджені мовознавцями. В українському мовознавстві немає досліджень комплексного характеру, де звертання розглядають як синкретичну конструкцію, що виконує цілий набір різноманітних функцій у мовному та позамовному просторах.

Формулювання завдань. У цій статті описано результати дослідження особливостей поєднання в конструкціях звертання соціальних і емоційних характеристик комунікантів, що є персонажами повісті Ольги Кобилянської «Людина» (1891). Метою цього дослідження є виявлення на матеріалі вжитих письменницею конструкцій звертання мовленнєвих рис, що виражають, за думом авторки, певний соціальний статус особи в західноукраїнському суспільстві кінця ХІХ століття, а також визначення тенденцій до функціонування за соціально закріпленими рисами звертань певного емоційного забарвлення. Об'єктом вивчення є конструкції звертання, які представлено Ольгою Кобилянською в повісті «Людина». Предмет дослідження – соціально-емоційні кореляції в конструкціях звертання у художньому тексті. Крім описового методу, у процесі дослідження було застосовано процедури соціолінгвістичного, лінгвокультурологічного, семантичного, когнітивного, синтаксичного аналізу, а також прийом суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу. В українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття, як і в інших європейських літературах, письменники приділяють багато уваги соціальному розшаруванню суспільства. Своєрідність соціального розшарування українського суспільства полягає в тому, що частина нації розвивалась у межах австро-угорського соціального простору, а інша – в межах соціального простору Російської імперії. Але у визначену добу всередині обох половин серед українців були представники всіх шарів суспільства. Дослідники відзначають особливості українського модернізму, який не відмежовується від розгляду соціальних проблем суспільства [11], як це відбувається в канонічному модернізмі. Одним із проявів синкретизму процесів творення художнього образу в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття [5] ми вважаємо дуже вдале поєднання соціальної та психологічної характеристики персонажів, коли соціальне проявляє себе за посередництва особистого і навпаки. Таке поєднання, на нашу думку, дає змогу зробити об'єктивний аналіз кореляцій соціальної та емоційної складових у конструкціях звертання, які використовують художні персонажі проаналізованих творів у різних ситуаціях.

О. Ю. Кобилянська починає повість «Людина» із соціальної характеристики деяких персонажів, указуючи на значущість для цих людей свого соціального стану у відносинах з іншими. У тексті твору письменниця чітко визначає належність кожної людини до того або іншого соціального шару. Наведемо деякі приклади. Перше та друге речення повісті надають статусну характеристику батька головної героїні: **Пан Епаміондас Ляуфлер прожив добрі часи. Був ц.к.** [цісарсько-королівським. – С. С.] **лісовим радником, мав велике поважання, великий вплив і великі доходи** [8, с. 1]. *Пан* – статусна характеристика за гендером; *прожив добрі часи* – статусна характеристика за віком; *цісарсько-королівський лісовий радник* – статусні характеристики за службовим званням і професією; *мав великі доходи* – за матеріальним становищем. *Мав великий вплив і мав велике поважання* – можна розглядати як неофіційні статусні харак-

теристики людини у регіональному суспільному середовищі. Початок другого абзацу продовжує характеризувати Епаміондаса Ляуфлера: *Пан Ляуфлер був жонатий і мав чотири доньки й одного сина* [8, с. 1] – за сімейним станом (має жінку і є багатодітним батьком).

Коли у пана Ляуфлера в соціальному сенсі все гаразд (його ще не звільнено зі служби, він впевнений, що його син продовжить іти догори службовими сходинками, а доньки одружаться й будуть матеріально забезпеченими), він впевнений у собі, навіть за чаркою він стримує себе від емоційних звертань у відповідь на емоційні застереження друзів зі свого соціального кола, податкового радника і лікаря, щодо майбутнього своїх дітей. Звертається до них нейтрально, без емоцій. Наприклад: *Ні, товаришу, не заручена, не освідчився ще...* [8, с. 6]. *Що я можу вдіяти, товаришу?* [8, с. 7]. Наразі податковий радник у звертаннях, спрямованих до своїх соціально рівних собі друзів, намагається стримати їхні емоції, заспокоїти їх, виявляючи ознаки шанобливого ставлення до них: *Воно не буде так зле, любий раднику! – потішав один із товаришів* [8, с. 6]. *Лярі-фарі, любий докторе! Незабезпечені!.. Позабезпечуються самі!.. – відказав “податковець”*. – *Зрештою одна, а саме Олена, так як би вже й заручена з молодим К.?.. Невже ж, Епаміондасе?* [8, с. 6]. Звертання в цих репліках мають моделі «любий + іменник у кличному відмінку» та «власний іменник у кличному відмінку».

Отже, звертання свідчать про те, що друзі одного соціального кола стримують свої емоції, коли йдеться про суспільно визнаний обов’язок чоловіка опікуватися долею своєї родини. Проте вони змінюють емоційний код звертань, не стримують свого насмішливо-презирливого ставлення до слабкої, з їхньої точки зору, сторони пана Ляуфлера – поважати жінок і прислухатися до їхніх думок і бажань. У цьому до них приєднується майор, який знаходиться поруч з ними в чарковому закладі. Усі вони насміхаються над ним і звертаються до нього образливим оцінним прикметником «старий»: *А що ти на те, старий? <...> Тут і видно, <...> хто верх веде дома! Бабське панування! Має вона хотіти? Чи вона, молода, є в силі сама рішати про своє щастя, свою будучину? Встидайся, старий! У твоїй молодості приспігував ти інакше* [8, с. 6–7]. У підтексті цього звертання, що є соціальною ознакою віку, закладено образливе ставлення до розумових здібностей людини як такої, що розгубила свій розум за тривалі роки життя.

О. Ю. Кобилянська показує, що в суспільстві кінця XIX ст. гендерна нерівність представлена не лише дискримінаційними законами, але залишається у суспільній свідомості значущим фактором у статусних відносинах між людьми. Так, розвиваючи тему жіночого («бабського») домінування в родині Ляуфлерів, Епаміондасові друзі, як показує авторка, втрачають повагу до нього. Розуміючи, що він, за соціальними ознаками, є людиною їхнього кола, вони в адресованих йому звертаннях не можуть піти далі підтекстової образи «старий» і переходять на офіційні моделі звертання до лісового радника: «пане +

прізвище людини», «пане + статусне звання людини у кличному відмінку». Наприклад: *Діти виховуються інакше, пане Ляуфлер! <...> Мені видається, пане раднику, що ваша Олена геть-геть переросла вас* [8, с. 7]. Така зміна емоційного коду зумовлює перехід на офіційний тон, коли йдеться про недопустимість гендерних поступок жінкам, тих, хто засуджує пана Ляуфлера за ці поступки. Чоловіки один до одного починають звертатися офіційно, за статусною ознакою звання: *Ваша правда, майор, слово честі, що ваша! – вмішався наново контролер* [8, с. 7].

Утім, професійні навички лікаря спрацьовують на те, що він без свідків звертається до засмученого і розстроєного пана Ляуфлера із пропозицією допомогти: поговорити з Оленою. Це було дуже зворушливо для Епамінондаса. Звертаючись до доктора, він уживає оцінне слово зі зменшувально-пестливим суфіксом «любчик» у кличному відмінку: *Кого, любчику?* [8, с. 7]. Будучи ще більше здивованим тим, що не знав про колишнє кохання доньки до померлого від тифу Стефана Лаєвича, лісовий радник звертається вже до Бога теж формою кличного відмінка зі зменшувально-пестливим суфіксом: *Боженьку, а вона... що з ним?* [8, с. 7]. Таке звертання, зазвичай, розглядають як вигук, а основною функцією вигуків, як відомо, є саме емотивна функція. Отже, це слово є виразником, в першу чергу, мовця.

Після розповіді доктора про відвідування його Оленою пан Ляуфлер емоційно перейнявся довірою до нього і звернувся вже поширеним звертанням: *Говори, одинокий мій потішителю!* [8, с. 8].

Вартими уваги є також звертання в діалогах між людьми, різними за соціальним статусом. Так, головна героїня повісті Олена, донька лісового радника, за віком належить до молодого покоління, за гендерною ознакою – жінка. У бесіді з лікарем після смерті свого коханого, який поділяв її погляди щодо рівноправ'я жінок і чоловіків у суспільному житті, у Олени виникли проблеми зі здоров'ям: вона дуже близько до серця прийняла цю сумну подію. Вона змушена була піти до лікаря, що товаришував з її батьком. Лікар, розуміючи, з якою хворобою має справу, тактовно поводить себе із молододу дівчиною й уживає на її адресу пестливе звертання «дитинко», щоб привернути до себе, та нейтрально-довірливо звертається по імені: *Не могли б ви, дитинко, мені сказати...* [8, с. 7]. *А так собі, Олено. Geteilter Schmerz ist halber Schmetz* [8, с. 8]. Олена ж, незважаючи на свій сумний настрій і готовність лікаря полегшити її біль, виконує правила спілкування зі старшою за віком людиною, яка виконує свої службові обов'язки, і звертається до нього офіційно: *Чи се мусить бути, пане докторе? – спитала вона. <...> Ні, пане докторе; перше треба мені самій перемогти горе* [8, с. 7–8]. Емоційний тон і соціально-статусна форма їхнього діалогу не змінюються і тоді, коли доктор, із власної ініціативи та зі згоди Епамінондаса Ляуфлера зустрічається з Оленою, щоб довести їй потребу одружитися з нелюбимою людиною. Пор.: 1) *Критичний у вас розум, Олено, – говорив він з важкою міною, – аналізуючий, розважуючий дух. – Чи ж я тому*

винна, **пане докторе?** [8, с. 8–9]. 2) *З жалем переконуюсь, Олено, що з вас говорить нелюдський егоїзм, якась божевільність... – говорив він згірдливо... Ви софістка! – А ви лихий оборонець правди, **пане докторе...*** [8, с. 10]. Кожен з мовців має емоції, виражає їх словесно, проте у звертаннях один до одного поводять себе стримано, поважливо, звертаючись на **Ви**.

Стримано Олена поводить себе і зі своєю приятелькою, вчителькою музики, звертаючись до неї за повним іменем і на **Ви**, бо вчителька значно старша за віком і не в усьому поділяє погляди Олени на особисте життя інтелігентної жінки в західноукраїнському суспільстві кінця XIX ст., хоча й розуміє недосконалість устоїв, які склалися. Сама вчителька звертається до дівчини як до меншої за віком на **ти**. Пор.: *Невже ж **ти** знов хотіла б відходити? – питала вдовиця з тривогою, а zarazом любо... – І то в таку непогоду? <...> Ох, **Оленко!** Огірчення чинить тебе несправедливою. Він не грає, наприклад, у карти, не п'є, а те, бач, чимало значить. <...> Такі думки, **дівчино**, – відповіла стара дама, хитаючи жалісно головою, – не доведуть до нічого. <...> – Для мене нема поради, **Маргарето**, – відповіла тихо Олена* [8, с. 13–14].

І все ж Олена змогла перебороти своє горе та зустріти людину, яку полюбила. Але вона вистраждала п'ять років життя на селі та роботи управителькою господарством багатой людини, коли батька звільнили зі служби, а нажиті ним майно та гроші довелося віддати за картярські борги брата. Ольга Кобилянська показує, як розвиваються відносини Олени з місцевим лісничим, 29-річним Фельсом. Спочатку вона шанобливо звертається до нього на **Ви** і називає **паном**, як до шановної незнайомої людини іншої статі: «пане Фельс». Напр.: *Я вас пізнала, **пане Фельс!** Можете мене зараз з собою забрати! – сказала вона з притаєним зворушенням. <...> Не відчуваєте ж **ви** того, **пане Фельс?*** [8, с. 18, 25]. Пізніше, коли їхні відносини розвилися до взаємної симпатії і залицянь та після його освічення їй у любові та бажанні одружитися з нею офіційне «пане» зникло, залишилося лише прізвище «Фельс», яке сприймалося як односкладне прізвисько: *Я хочу, **Фельс!** О, боже, я хочу, хочу... – вирвалося з її уст* [8, с. 25].

Звертання Фельса на адресу Олени, зважаючи на його статус баронового лісничого, доволі стримані щодо жінки, яка йому сподобалася. Поки вона мала для нього статус незнайомої дівчини, Фельс шанобливо називав її **пані** і на **Ви**: *О, **пані, ви** не повинні щось подібного робити! <...> **Пані, ви** дуже **господарні*** [8, с. 19]. Під час залицянь, коли Фельс уже знав її ім'я та прислуховувався до свого серця, він продовжує з повагою ставитися до неї й додає до звертання її ім'я: *Тиранка з вас, **панно Олено!** <...> **Ви** мій ангел-хоронитель! – говорив він розніженим голосом і був би стерпів, хоть би вона йому й ногу на карк поставила* [8, с. 22]. Проте в момент освічення хлопець, який палко закохався в Олену, не може стримувати пристрасних любовних емоцій. Фельс звертається до неї лише за іменем, причому перше звертання – форма кличного відмінка імені, а друге, повторне – форма кличного відмінка імені зі зменшувально-пестливим

суфіксом: *Олено!* <...> *Оленочко!* – повторив він. <...> *Я вас люблю, Олено, будьте моєю жінкою!* – сказав він пристрасно. <...> *Олено, дорога, відповіджте мені!* [8, с. 25]. *Ха-ха-ха! Ти плачеш, Олено? Ну, звичайно, як усі дівчата перед шлюбом!!*. [8, с. 28].

Висновки. Таким чином, аналіз конструкцій звертання, представлених у повісті Ольги Кобилянської «Людина», свідчить про те, що автор твору використовує звертання як функційно синкретичний мовленнєвий засіб соціокомунікативної взаємодії мовців, який має риси корелятивності вираження соціального статусу художнього персонажа та його емоційного стану. Здебільшого, персонажі повісті у звертаннях виявляють шанобливе ставлення одне до одного і намагаються стримувати емоції. Це виявляється у переважанні форм традиційних стилістично нейтральних і експресивно незабарвлених звертань на адресу комунікантів, що, за певними ознаками, мають як однаковий, так і різний соціальний статус. Винятки стосуються ситуацій спілкування між персонажами, які перебувають у родинних стосунках. Зміна емотивного коду звертання відбувається в ситуаціях, по-перше, зміни статусних відносин людини щодо свого співрозмовника (Олена і Фельс), по-друге, – коли соціально одноманітне коло виявляє порушника статусних устоїв серед своїх членів (товариство радників і лісовий радник Епамінондас Ляуфлер). Особливістю індивідуально авторської картини світу Ольги Кобилянської є зміна емотивного коду звертання чоловіків консервативного патріархального стилю мислення на адресу того зі своєї гендерної групи, хто не дотримується цих правил, йдучи на поступки жінкам у праві на особисту точку зору.

Література

1. Бигунова, Н. А. (2015). Одобрение, похвала, комплимент и лесть в теории речевых актов. *Записки з романо-германської філології*. Одеса. Вип. 2 (35). С. 31–40.
2. Білик, Е. В. (2005). *Сучасна енциклопедія етикету: 1000 правил і корисних порад*. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО».
3. Богдан, С. К. (1998). *Мовний етикет українців: традиції і сучасність*. Київ: Рідна мова.
4. Вихованець, І. Р. (2000). Звертання. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія. С. 184–185.
5. Єременко, О. (2010). Теоретичні аспекти кореляції синтетичних та синкретичних процесів творення художнього образу. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Філологія*. № 3. С. 11–18.
6. Єрмоленко, С. Я., Сичова, В. Т., Жук, М. Г. (2016). *Українська мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл.* Київ: Грамота.
7. Загнітко, А. П. (2011). *Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис*. Донецьк: БАО.
8. Кобилянська, О. Ю. (2008). *Людина: збірник*. Харків: Фоліо.
9. Космеда, Т. А. (2001). *Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах: автореф. дис. ... докт. філол. наук. ХДПУ імені Г.С. Сковороди*. Харків.
10. Мацько, Л. І., Кравець, Л. В. (2007). *Культура української фахової мови*. Київ: ВЦ Академія.
11. Павличко, С. (1999). *Дискурс модернізму в українській літературі: монографія*. Київ: Либідь.
12. Панченко, І. М. (2016). *Імпліцитна адресатна референція в німецькомовному дискурсі: структурно-семантичний і прагматичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.

13. Ризоєва, Г. І. (2021). *Репрезентация обращений как разновидность реалий в языке и лингвокультуре*: дис. ... канд. філол. наук. Душанбе: Ін-т яз. і лит. ім. Рудаки АН Респ. Таджикистан.
14. Топенко, Г. В. (1990). *Лексическая структура, синтаксические свойства и основные функции обращения: (На материале испанского языка)*: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1990.
15. Bigunova, N. A., Stepanov, Ie. N., Chen, Sh. (2020). Positive evaluative speech acts from the perspective of sincerity criterion. *XLinguae*. Nr. 2. P. 197–215. DOI: 10.18355/XL.2020.13.02.17.
16. De Beaugrande, R. (1991). *Linguistic Theory: The Discourse of Fundamental Works*. London: Longman.
17. Wunderlich, D. (1976). *Studien zur Sprechakttheorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

References

1. Bigunova, N. A. (2015). Approval, praise, compliment and flattery in the theory of speech acts. [Odobrenie, pokhvala, kompliment i lest' v teorii rechevykh aktov]. *Zapysky z romano-hermanskoï filolohii*. Odesa. Vip. 2 (35). P. 31–40. [In Russian].
2. Bilyk, E. V. (2005). *Modern encyclopedia of etiquette: 1000 rules and useful tips* [Suchasna entsyklopediia etyketu: 1000 pravyl i korysnykh porad]. Donetsk: TOV VKF "BAO". [In Ukrainian].
3. Bohdan, S. K. (1998). *Language etiquette of Ukrainians: traditions and modernity* [Movnyi etyket ukrainsiv: tradytsii i suchasnist']. Kyiv: Ridna mova. [In Ukrainian].
4. Vykhovanets, I. R. (2000). Appeal [Zvertannia]. *Ukrainska mova. Entsyklopediia*. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia. S. 184–185. [In Ukrainian].
5. Yeremenko, O. (2010). Theoretical aspects of the correlation of synthetic and syncretic processes of artistic image creation [Teoretychni aspekty koreliatsii syntetychnykh ta synkretychnykh protsesiv tvorennia khudozhnoho obrazu]. *Visnyk Mariupol'skoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu. Filolohiia*. # 3. P. 11–18. [In Ukrainian].
6. Yermolenko, S. Ya., Sychova, V. T., Zhuk, M. H. (2016). *Ukrainian language* [Ukrainska mova]: pidruch. dlia 8 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. Kyiv: Hramota. [In Ukrainian].
7. Zahnitko, A. P. (2011). *Theoretical grammar of the modern Ukrainian language. Morphology. Syntax* [Teoretychna hramatyka suchasnoï ukrainskoï movy. Morfolohiia. Syntaksys]. Donetsk: BAO. [In Ukrainian].
8. Kobylanska, O. Yu. (2008). *Human* [Liudyna]: zbirnyk. Kharkiv: Folio. [In Ukrainian].
9. Kosmeda, T. A. (2001). *Axiological aspects of pragmalinguistics: means of creating evaluation categories in Ukrainian and Russian languages* [Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: zasoby vyrazhennia katehorii otsinky v ukrainskii ta rosiiskii movakh]: avtoref. dys. ... dokt. filol. nauk. KhDPU imeni H.S. Skovorody. Kharkiv. [In Ukrainian].
10. Matsko, L. I., Kravets, L. V. (2007). *Culture of the Ukrainian professional language* [Kultura ukrainskoï fakhovoi movy]. Kyiv: Akademiia. [In Ukrainian].
11. Pavlychko, S. (1999). *Discourse of modernism in Ukrainian literature* [Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi]: monohrafiia. Kyiv: Lybid. [In Ukrainian].
12. Panchenko, I. M. (2016). *Implicit addressee reference in German-language discourse: structural-semantic and pragma-discursive aspects* [Implitsytna adresatna referentsiia v nimetskomovnomu dyskursi: strukturno-semantychnyi i prahmadyskursyvnyi aspekty]: dys. ... kand. filol. nauk. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina. [In Ukrainian].
13. Rizoєva, G. I. (2021). *Representation of Addresses as a Variety of Realities in Language and Linguistic Culture* [Reprezentatsiia obrashcheniy kak raznovidnost' realiy v yazyke i lingvokul'ture]: dis. ... kand. filol. nauk. Dushanbe: In-t yaz. i lit. im. Rudaki AN Resp. Tadjikistan. [In Russian].
14. Totsenko, G. V. (1990). *Lexical structure, syntactic properties and main functions of address: (Based on the material of the Spanish language)* [Leksicheskaya struktura, sintaksicheskie svoystva i osnovnye funktsii obrashcheniya: (Na materiale ispanskogo yazyka)]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Kiev, 1990. [In Russian].
15. Bigunova, N. A., Stepanov, Ie. N., Chen, Sh. (2020). Positive evaluative speech acts from the perspective of sincerity criterion. *XLinguae*. Nr. 2. P. 197–215. DOI: 10.18355/XL.2020.13.02.17.
16. De Beaugrande, R. (1991). *Linguistic Theory: The Discourse of Fundamental Works*. London: Longman.
17. Wunderlich, D. (1976). *Studies in Speech Act Theory* [Studien zur Sprechakttheorie]. Frankfurt am Main: Suhrkamp [In German].

Svitlana STEPANOVA

SOCIAL AND EMOTIONAL CORRELATIONS IN ALLOCUTIONS

Summary. *The article describes the **results** of the study of the peculiarities of the combination of social and emotional characteristics of communicators, who are artistic characters, in allocutions based on the story of Olga Kobylyanska “The Human” (1891). The **purpose** of the research is to identify speech features on the material used by the writers of allocutions, which express, according to the author’s idea, a certain social status of a person in the Western Ukrainian society of the end of the 19th century, and to determine the tendencies to function according to socially established features of allocutions of certain emotions in the pictures of the world of speakers. The **object** of study is the constructions of allocutions, which are presented by the author of the story “Human”. The **subject** of the research is socio-emotional correlations in these constructions in the fiction text. In addition to the descriptive **method**, sociolinguistic, linguistic, cultural, semantic, cognitive, and syntactic analysis procedures were used in the research process, as well as continuous sampling. **Conclusions.** A change in emotional code of allocutions occurs in situations, firstly, when a person’s status relations change in relation to their interlocutor (Olena and Fels), and secondly, when a socially homogeneous circle discovers a violator of status foundations among its members (the association of advisers and forest adviser Epaminondas Liaufler, a violator of conservative gender principles regarding women’s independence).*

Key words: *allocution, social status, emotionality, correlative, artistic character, communicative, emotional code, Olga Kobylyanska.*